

Leonora odaadásához is. Már örvendve hallja Constantinus, mint jó jelet, a muzsika zengését, trombiták, dobok szavát. Végül a hofmester lép a színre, attól megtudjuk, hogy Constantinusék csakugyan megkérték és megkapták Leonorát Achatesnek s hogy, miután előzetesen meggyőződtek a hercegi szülők leányuk tisztasága felől, nemsokára megtartják a Diana-szobor előtt az ünnepélyes próbát s utána a lakodalmat. „Nem szükség azért, — ezek a kedélyes szók hangzanak végül a színről a közönséghez — hogy kegyelmetek itten várakozzék, mert ottbenn leszen a menyegző“.

(Folytatjuk.)

MÉSZÖLY GEDEON.

Darócz, draucarii.

Nyelvünkben két *darócz* szó van. Az egyik köznévs jelentése ‚durva posztó, durva vászon; zeke, kankósűr‘, a másik tulajdonnév. A tulajdonnévi *Darócz* helynév; ilyen nevű hely vagy helyek a következő megyéinkben fordulnak elő: Baranya, Bereg, Borsod, Kolozs, Kükküllő, Nógrád, Sáros, Szatmár, Szepes, Szolnok-Doboka, Ung és Valkó megye. Hogy a köznévi és a tulajdonnévi *D(d)arócz* etymológiailag egy-e vagy pedig nem egy, erre a kérdésre fejtegetésünk végén visszatérünk. Vizsgálódásunknak különben is az a célja, hogy a helynévi *Darócz* eredetét kutassuk, illetőleg hogy az eredetről való eddigi nézetet megbíráljuk.

A készülő Etymológiai Szótárban a helynévnek nyelvtörténeti része ez:

Darócz [első adat 1181/1366: ultra Zamos data duo predia scilicet Tykod et *Drahuc* (először *Draguc*, de ez ki van húzva) . . . predii *Darooch*“ (Múz. Kapy-cs. lt. 1366); következő adat a XIII. sz. elejéről, Vár. Reg. 124. §.: „de villa *Drancy*“ o: *Draucey* olv. *Drauci* (KARÁCSONYI—BOROVSKY, Vár. Reg. 244. szerint talán a mai beregm.-i, KANDRA K. szerint a szatmárm.-i *Darócz*); alakv.: **Drauci**, l. feljebb és 1267-ből: *Drauci* (íráshibával *Drauti*, ?*Wrauti*) Baranya m.-ben, Árp. Új Okmt. III, 167, VIII, 181 (idézve KOVÁCS, Ind. is); **Drauc** vö. 1263 villam *Drauch*, FEJÉR, CD. IV, 3, 137; 1264 de Barana *Drauch*, CSÁNKI II, 479, KOVÁCS, Ind.; 1264 *Drauch fok*, KOVÁCS, Ind. (= *Darócfok*, LIPSZKY, Rep.); 1436 *Draucz*, CSÁNKI I, 256; ?**Drausz** vö. 1246 terra *Draus*, FEJÉR, CD. IV, I, 407, CSÁNKI I, 97 (= Nógrád m.); **Darausz**, vö. 1224 terra *Daraus*, ZIMMERMANN—WERNER, Urkbuch I (= a mai kükküllóm.-i *Daróc*, HONTERUS térképén *Drausz*, ebből mai szász *Dräs*, innen oláh *Draşu*, l. LIPSZKY, Rep.; Sieb. sächs. Wb.; KISCH G., Vgl. Wb. ez utóbbi két helyen hibás származtatás a névről); **Darouc**, vö. 1267, 1370 *Darouch*, CSÁNKI I, 256, 549; 1453 *Darowcz*, CSÁNKI I, 171; **Dorouc**, **Doróc** vö. 1307—1489 *Dorouch*, *Doroth*, CSÁNKI I, 414; **Darolc** vö. Zichy-okmtár név-és tárgymutatója].

A felsorolt nyelvtörténeti adatok kétségtelenül vallják, hogy a helynévnek ez a hangalaki fejlődése: *Drauci* > *Drauc* ∞ ?*Drausz* > *Darauc ∞ ?*Darausz* > *Darouc* ∞ *Dorouc* > *Darolc* ∞ *Daróc* ∞ *Doróc*.

Hogy a legrégebb magyar alak *Drauci*, azt a nógrád- és szepes-megyei *Daróczok* is bizonyítják. Nógrád m.-ben két *Darócz* is van, mindkettőt tótul *Dravce*-nak hívják (l. KORABINSZKY, Geogr. hist. Lex., LIPSZKY, Rep.); a szepesmegyei *Darócznak* pedig tótul szintén *Dravce* a neve (l. uo.; a kisor. *Zdravcü* név, l. CZAMBEL, Reč, újabb alakulás). A tót nyelv történetéből tudjuk, hogy a *Dravce*-féle helynévi többes nom.-ok eredetileg többes accusativusok; a többes nom. egykor *-i*-be végződött, egykor tehát a helyeknek tótul *Dravci* volt a nevük. S egy ilyen régi szláv alak — a mint alább ki fog derülni — az ó-magy. *drauci* mása.

Az a kérdés, mi a magy. *Darócz*, ó-magy. *Drauci*, helynév eredete. S erre okleveleink alapján a következőket feleljük:

István ifjabbik királytól (később V. István, 1270—72) reánk maradt két oklevél, a melyekben azt olvassuk, hogy a király *Domoszló* földjét örök birtokul Kompolt comesnek s utódainak adományozza. Domoszlóban öt telek van a király azon népeiből, a kiket közönségesen *dravc*-nak hívnak. Az erre vonatkozó oklevelek így szólnak:

Első oklevél: 1261—70 közti időből: „... quod terram *Dumuzlo* uocatam in Comitatu Noui castri existentem, in qua quinque mansiones de populis nostris, qui *dravc* uulgo dicuntur, resident, . . . fidelis nostro Comiti Compolt pro meritis seruiciorum suorum contulimus perpetuo possidendam“ (Orsz. Lt. Dl. 513; 1260 körül, kiadva l. Árp. Új Okmtár VIII, 20). Ugyanez az oklevél 1260 kör. jelzéssel közölve van Árp. Új Okmtár XI, 498. lapján is, azzal az eltéréssel, hogy a helyet *Dumuzlo*, a népet *dravc* alakban közli, ez utóbbi sajtóhiba, az eredetiben *dravc* van, l. feljebb).

Második oklevél: 1263, 1294: „quod . . . terram *Dumuslou* vacuam in Comitatu de abavyuar, in qua populi *Drauch* inantea residebant, contulimus eidem, Compolth Comiti et suis heredibus“ [l. Orsz. Lt. Dl. 546, kiadva l. Árp. Új Okmtár VIII, 70 (innen CSÁNKI I, 206 *Dumuslau* terra-t idéz); az 1294-iki átiratban populi *Drauch*, az 1274-ikiben populi *drauch*, l. Dl. 547, 851].

Mielőtt tovább mennénk, megjegyezzük, hogy *Domoszló*, valamint *Kompolt* község ma csupán Heves megyében van; úgy látszik, ez volt az állapot a XV. sz.-ban is (l. CSÁNKI I, 60, 65). Hogy az oklevél Domoszlója azonos-e ezzel a Domoszlóval, nem tudjuk eldönteni, mert hiszen ez a *Domoszló* aligha is tartozhatott valaha Abauj megyéhez. Azonban akár a mai, akár pedig egy eltűnt *Domoszlóról* van a fenti oklevelekben szó, a mi szempontunkból az a fontos, hogy bennük a király olyan népéről szól, a melyet közönségesen *dravc* néven emlegetnek. Mert az 1261—70, 1260 körüli oklevél latin szövegében a *dravc* a „de populis nostris“-ra vonatkozik s nem — mint Kovács, Ind.-e, valamint nyomában BARTAL, Magyarország. lat. szótára állítja — a „quinque mansiones“-re, a kik épp ezen hibás vonatkoztatás miatt a régi magy. *dravc* szót

(a *drauce* alak csupán írás- vagy közlési hiba lehet) „lakóháznak, mansio“-nak fordítják, illetőleg értelmezik.

Van tehát az ó-magy.-ban egy *drauc* olv. *drauc* köznév, melynek régibb, tövégi magánhangzós alakja *drauci is lehet. Ez a *drauc* köznév valamilyen királyi népet jelöl; hogy milyen népet, azt az oklevél nem mondja meg.

Ismeretes dolog, hogy a hazai hivatalos latin nyelv egyes magyar nyelvi műkifejezéseket már a legrégibb időben is latinosított is, azaz latin végződéssel is ellátott. Így lett a *birság*ból *birsagium* (l. EtSzót. *bir cz.*), *bélyeges* régi magy. *bilöküs* alakjából *bilocus* ∞ *bilochus* (l. EtSzót. *bilochus* stb.). Ilyen latinosítás a *drauc*-ból a hazai lat. *draucarius* is (így magyarázza a lat. szót PAULER, A m. n. tört. I², 346, 512 is). A latinosított *draucarius* következő okleveleinkben fordul elő:

a) 1283: „... quandam terram *Draucariorum* nostrorum Batur vocatam ... ipsi Comiti Pous ... dedimus, donauimus et contulimus iure perpetuo possidendam, sub eisdem metis et terminis antiquis, quibus ipsam terram temporibus domini Bele Regis ... et domini Stephani Regis patris nostri predilecti felicium recordacionem ijdem *Draucarij* dinoscuntur possedisse ...“ l. Árp. Új Okmtár IX, 352 (= ugyanez 1283/85-ből: „... quandam terram *drauchariorum* nostrorum Batur vocatam ... terram Batur *drauchariorum* nostrorum ...“ l. uo. IX, 423—4).

Az itt említett *Bátor* a mai hevesmegyei *Bátor* község (l. CSÁNKI I, 58), a *draucharius*-okra pedig vö. feljebb a domoszlói *drauc*-okat.

b) 1263: „Saxones nostri de villa *Vrsi* in *Scepus* ex vna parte et *draucarii* nostri cum *Michaele*, comite eorum de *Scepus* ex altera, super terra in ... villam *Vrsi* et inter villam *Drauch* existente ...
... *Draucariorum* nostrorum ...“ l. FEJÉR, CD. IV, 3, 137 | 1320: villa *Draucariorum*, l. HRADSKÝ, Szepes vm. helységnevei.

Az itt említett *villa Vrsi* a szepesmegyei *Illésfalva*, németül *Sperndorf* (l. CSÁNKI I, 254), *Drauch*, *Draucariorum villa* pedig az ugyanazon megyei *Daróc*, melyet tótul *Drauce* (l. feljebb), németül *Autz*-nak (l. KORABINSZKY, Geogr. hist. Lex.) hívúak.

Mind a szepesmegyei, mind pedig a hevesmegyei *draucarius*-okról az oklevélben a király mint saját népéről szól (vö. *draucarii nostri* stb.), ebben a tekintetben tehát a *drauc* adatokkal, a hol „de populis nostris“ áll, teljes az egyezés.

Már feljebb említettem, hogy a *drauc*-ot a *draucarius*-szal PAULER azonosította, ő mondta ki először, hogy az utóbbi az előbbiből van latinosítva. A *draucarius*-ról pedig már ekkor megvolt az az elmélet, a melyet ma is mindenki vall, hogy t. i. a *draucarius*-ok királyi solymárok, madarászok voltak (l. a többek közt PAULER i. h., BARTAL, MLSz., RÉVAI-lex. stb.). Természetes dolog, hogy akkor a *drauc*-oknak is királyi solymároknak, madarászoknak kellett lenniök.

Az a kérdés már most, ki állította fel ez elméletet, s milyen alapon állította, hogy a *draucarius* = solymár, madarász.

Úgy látom, hogy ezt az elméletet 1802-ben BÁRDOSY állította fel, a ki ilyen című művet írt: „Supplementum Anal. terrae Scopusiensis . . .“. E mű 96. lapján a szepesmegyei *Darócz*-ra vonatkozó 1263-iki oklevél van közölve; az oklevélben a község *Drauch*nak (l. feljebb), lakói pedig *draucarii nostri*-nak vannak említve. Az oklevél szavaihoz Bárdosy ezt a jegyzetet csatolja:

„Per Draucarios Falconarii seu Regii Aucupes intelliguntur, qui olim in hodierna gremiali possessione *Darótz* vel *Dravetz* habitabant. *Auca* scilicet femellam auvim, *Aucarius* accipitrem, glossario du Fresniano perhibente, significat, *Autz* Germanice locum cibationis pullorum notat, inde *autzen*, *ätzen* pullos cibare, derivatur. Ut adeo ab Aucariis Regiis nec Falconariis, quorum inter cetera obligatio fuit, falcones instruendi, villam *Drauch*, sive in der *Autz* compellatam fuisse pateat, ac prorsus eandem possessionem, in Sárosiensí, Borsodiensí aliisque Comitatus *Darótz* vocatarum, compellationis originem esse nec dubitemus“.

A műhöz csatolt index pedig ezt mondja: „Draucarii sive Falconarii aucupes Regii erant, adeoque inter Udvornicos relati“.

Az idézetből látható, hogy Bárdosy egy pillanatra sem kételkedik abban, hogy a hazai lat. *draucarius* teljesen azonos a középkori lat. *aucarius* szóval. Fenti idézetből kivehető, hogy okfejtése körülbelül a következő:

a) A szepesmegyei *Darócz*nak tótul *Dravec* (ö : *Dravce*, l. feljebb), németül *Autz* a neve (ez utóbbira Bárdosyn kívül l. KORABINSZKY, Lex.-át is). A hogyan a régi m. *Drauch*nak németül megfelelő az *Autz* név, azonképen felelhet meg a latin *draucarius*-nak a latin *aucarius*.

b) A középkori lat. *aucarius* jelent 'solymot' is (l. DÜC.: *aucarius* 'accipiter, falco'), *auca* alapszava pedig ('pro ave femina' DÜC.) a 'madár nőstényét' is jelölheti. Van már most a németben egy *ätzen* 'füttern, durch speise locken' (elsősorban madárról) ige (lásd GRIMM, DWb., SCHMELLER, BWb.), melynek BÁRDOSY *autzen* alakját is idézi. Ennek alapján szerinte az *Autz* 'locus cibationis pullorum'.

E két pontban felhozottak alapján kimondja, hogy a *draucarius* = Falconarii, Regii Aucupes.

Hogy a *draucarius* 'királyi solymár'-t jelent, arról más megokolást is idézhetek. Jegyzeteim közt találok, hogy „néhány szláv nyelvben *dravec*, ragadozó'-t jelent, a *dravec* nevű helynevek tehát 'ragadozó'-t jelentenek, azután pedig királyi solymárok lakóhelyét“. Jegyzeteim nem világosítanak fel, hogy kinek a művében olvastam ezt, de meg kellett említenem ezt a nézetet is, a mely más megokolással ugyanazt az eredményt alapította meg a *draucarius*-ról, *Darócz* helynevekről, a melyet BÁRDOSY.

Az a kérdés már most, igaz-e az, hogy az ó-magy. *drauci > *drauc*, a mely *Darócz* helyneveinkben ma is él, királyi sólymos-t jelent.

Az első, a mit megállapítunk, hogy a hazai lat. *draucarius* csakis foglalkozást jelentő szó lehet. A latinban a foglalkozást jelentő szavakat *-arius* képzővel is képezik, vö. pl. *auca* ,lúd': *aucarius* ,libapásztor' DuC.; *cella* ,pincze': *cellarius* ,pinczemester'; *molina* ,malom': (klat.) *molinarius* ,molnár'; *moneta* ,vert pénz': *monetarius* ,pénzverő' stb.

A második, a mit megállapíthatunk, hogy magán az ó-magy. *drauci* > *drauc* szón is van olyan képző, a mely foglalkozást jelentő szavakat alkot. Az ó-magy. *drauci* > *drauc* két mássalhangzón kezdődik, s mint ilyen, nem lehet eredeti magyar szó. A magyarban is idegennek kell lennie. Eredete megfejtésére különösen is kínálkozik a szláv nyelvi *drati* > *drati* ige, melyre idézzük a következő adatokat:

ó-egy h. szláv *drati* > *drati* ,scindere, zerreisen' | bolg. *dera* ,schinden; abziehen (die haut); zerreisen' | szerb-horvát *đerati* ,reissen; schinden; losschlagen; um geld strafen' | ó-cseh ,reissen; raufen; rauben; plündern' | mai cseh *dráti* ,reissen, zerren' (*dráti lid* ,rauben, plündern') | tót *drat* ,nyúz, koptat, rabol, fosztogat', l. BERN. EtWb., MIKL. EtWb.

A szláv nyelvekben van egy *-ьць* képző, a mely igéből *nomen agentis* jelentésű szavakat képez; képezhet melléknévből főneveket is, s ezek a főnevek lehetnek *nomen agentis* értékűek, pl. *loviti* ,vadászni': *lovьць* ,vadász'; *kupiti* ,venni': *kupьць* ,kereskedő'; *šiti* ,varrni': *šivьць* ,sutor' (vö. cseh *švec* ,sutor'); *dati* ,davati' ,adni': *davьць* ,dator', szerb *davalac* ,dator'; szerb *vladati* ,herschen': *vladalac* ,herscher'; cseh *tkáti* ,szőni': *tkadlec* ,takács' stb. Ilyen *-ьць* foglalkozást jelentő képző van a szláv eredetű régi magy. *igricz* > *igrecz* ,joculator' szóban. A fenti *drati* > *drati* igéből *-ьць* képzős származék *drьць volna, melyre vö. szlov. *děrac*, *konje-děrac* ,der abdecker, der schinder' PLET. Ugyanebből az igéből part. praet. act. I. *dravь* és belőle *-ьць* képzővel: *dravьць, melyre vö. cseh-tót *dravec* ,ragadozó állat; ragadozó madár'.

Biztos dolog, hogy az ó-magy. *drauci* > *drauc* egy ilyen szláv *dravьць többes nom. *dravьci átvétele. Hogy milyen szláv nyelvből való átvétel, azt nem tudjuk megmondani, mert a szláv nyelvek történeti szókészletéből csupán a cseh-tótból mutatható ki egy *dravec* szó; a XVIII.—XIX. sz. határánál régibb adat azonban itt sincsen reá.

Jelentéséről is csak annyit állíthatunk, hogy foglalkozást jelölő név a szláv *dravьci-ből eredő ó-magy. *drauci > *drauc*; ezzé avatja a szláv *-ьць* képző, a mely *nomen agentis*-t képez,

ezzé a lat. *-arius*, a melylyel az ó-magy. *drauc*ból alkották a hazai lat. *draucarius* szót. 'Királyi solymár'-okat azonban nem jelölhet a név, mert a cseh-tót *dravec* jelent ugyan 'ragadozó madarat' is, így 'saskeselyút', esetleg 'solymot, kerecsetet' is, a mely utóbbi jelentésre azonban nincs adatunk, de 'solymárt, sólymost' semmi esetre sem. Egy 'saskeselyű, sólyom' jelentésű cseh-tót *dravec*-ből *dravčár ∞ *dravčiar volna a 'solymost, solymárt' jelentő cseh-tót szó, de ilyen nincs. A 'solymost, solymárt' a szláv nyelvek *sokolník* (cseh, lengy., or.), *sokòlár* (horv., l. IvBr.), *krečatník* (or.) szavakkal jelölték s részben jelölik.

Mindaddig, a míg a magy. *drauc*: *draucarius* ∞ szláv *dravč-ről újabb adatok nem kerülnek elő, nem tudjuk megmondani, milyen foglalkozást űztek a királyi *daróczok*. Maga a szláv szó, a melyből a magyar alakult, 'ragadozó, nyúzó, dülő, fosztó, prédáló' jelentésű. Ebből azonban kihüvelyezni azt, melyik illik hát legjobban a magyar szóhoz, az ismert adatok alapján lehetetlen dolog. Analogiák sem segítenek kutatásunkban. Sokszor látjuk ugyanis, hogy egy-egy szó, vmilyen katoná'-t s aztán 'rablót, tolvajt' is jelent (vö. pl. *szegénylegény, hajdú, martalóc* stb. szavakat). Nem segítenek pedig azért, mert ez analogiákban a 'rabló, tolvaj' a fejlődött jelentés.

Feljebb láttuk, hogy a szláv *dravč alapjelentése 'ragadozó, nyúzó, dülő, fosztó, prédáló'. Valószínű, hogy ugyanezen *dravč átvétele a 'durva posztó v. vászon; zekeszűr' jelentésű *darócz* is (kissé máskép: MIKL., Slav. el., Nyr. XI, 161). A szláv *drati* 'zerreissen, reissen' igét ugyanis több nyelvben épen a ruhára vonatkoztatva is használják (vö. pl. tót *šaty derie* 'ruhát szaggat, ront' stb.). A kisor. *drànka* 'zerfetztes kleid', a bolg. *drèha* 'kleid' (eredetileg 'lappen, fetzeu') épen ilyen használatú *drati* ige származéka (l. BERN. EtWb. 185). Olyan szláv nyelv azonban, amelyben van vagy volt egy 'lappen, fetzen', ebből 'kleid' jelentésű *dravč, mindaddig nincs kimutatva.

Végeredményül kimondhatom, hogy az ó-magy. *drauci* = *drauc*, ebből hazai lat. *draucarius* foglalkozást jelentő szláv eredetű szó. Emléke *Darócz* helyneveinkben maradt meg. Hogy milyen foglalkozást jelentett, nem tudjuk; 'solymost, solymárt' semmi esetre sem.

MELICH JÁNOS.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A magyarság megtelepülése. Ezen a címen tartott előadást HÓMAN BÁLINT választmányunk tagja, 1919 december 30-án az Urániában, a Magyarországot ismertető népszerű taufolyamon. Az előadás a Magyar Gazdák Szemléjében nyomtatásban is megjelent s nagyjában a szerzőnek a Turul-ban (1892) közzétett „A honfoglaló törzsek megtelepedése” cz. nagybecsű értekezésének nép-